

Hjelp til fangers familier.

Av HARTVIG NISSEN.

Direktør for Botsfengslet, Oslo.

Fra tid til annen får jeg brev fra fangers hustruer, som meget bestemt gir uttrykk for den mening at når myndighetene har tatt forsorgeren fra dem, så er det myndighetenes plikt å sørge for at de og deres barn ikke lider nød under mannens fravær. Eller om de ikke reiser slikt krav, så holder de sterkt fram hva de må savne til livets opphold, mens han får hva han trenger av mat og klær, hus og varme. En kone skriver til mannen at mens du er i fengsel »må vi leve på vann og brød. Så største straffen har jeg og barna«. En mor skriver til sin sønn, som understøttet henne før han ble dømt: »Jeg har friheten, men nesten ikke mat og ved; du har ikke friheten, men mat og varme«. Samtidig får jeg på den annen side gang etter gang fangenes uttrykk for, hvor det hviler tungt på dem at kone og barn lider ondt for deres skyld. Da jeg ved løslatelsen foreholdt en fange det ansvar han hadde for kone og barn, svarte han at det er »det at de har lidt for min skyld, som har vært straffen for meg!« Den ene etter den andre forsikrer meg at »det er verst for dem der hjemme«. En fange som lå høyere på samfunnsstigen enn det store flertall av fangene, skrev til presten på sitt hjemsted: »Jeg har hele tiden følt en sterk medlidenhet med kona og barna, som jeg helt uforskyldt har trukket ned i elendigheten. For mitt vedkommende var jo straffen fortjent etter loven; men jeg kritiserer myndighetene eller samfunnet som i slike tilfelle ikke på en forsvarlig måte

sorger for å verne om familien. Når samfunnet tar forsorgeren fra hustru og små barn som står helt uten skyld, burde alminnelig kristenplikt tilsi at det sorget for at ikke straffen rammet disse ved at de blir etterlatt uten eksistensmidler. Det er jo klart at som det nu er, blir det familien, de helt uskyldige, som det går mest ut over.

Det har i min lange fengselstjeneste gjort et stadig sterkere inntrykk på meg hva frihetsstraffen ødelegger, helt utenfor straffens formål. Det er jo i mangfoldige tilfelle slett ikke riktig at ved løslatelsen er fangen ferdig med straffen. Nei, han fortsetter å sone den gjennom medmenneskers mistillit, ofte forakt, og gjennom de store, ofte håpløse vanskeligheter ved å skaffe seg arbeid til underhold av seg og sine. Det er fanger som en tid etter løslatelsen har uttrykt det slik at det er først ved løslatelsen at straffen for alvor begynner. Men ennå smerteligere er det å være vidne til hva straffen betyr sosialt og økonomisk for dem som er avhengig av fangen. Den straff som rettferdigheten krever over den skyldige, leder til stor urettferdighet overfor hans pårørende, framfor alt hans kone og barn, som, kan en si, »soner med ham«, skjønt de intet galt har gjort.

Det er meg dessverre ikke mulig å peke på hvorledes en skal komme utenom disse ulykkelige sidevirkninger av frihetsstraffen, disse forferdelige følger den har for dem som er avhengig av den dømte. Det som kan gjøres, er å søke å mildne disse ikke tilsiktede følger av straffen, å søke så vidt mulig å begrense iallfall straffens økonomiske følger for fangens familie.

Det heter i de regler for fangebehandlingen som den Internasjonale kommisjon for strafferett og fengselsvesen offentliggjorde i 1933, art. 54:

»Forsorg i tiden etter løslatelsen fortjener den alvorligste oppmerksomhet. Denne forsorg må begynne allerede i fengslet og må bygges på et nøyaktig studium av fangens personlighet og hans egne og hans pårørendes livsvilkår.

Den må ha til mål å gi den løslatte mulighet for fremtidig å føre et lovlydig og ordentlig liv.«

Det mål som her er stilt opp for forsorgen for løslatte fanger, har i meget stort omfang som nødvendig forutsetning en effektiv forsorg for fangenes familier under fengselsoppholdet. All erfaring viser at det ikke er noe som gjør en fange mere motløs og gjør ham mindre skikket til å ta opp kampen for tilværelsen etter løslatelsen, enn bevisstheten om at hans familie lider nød for hans skyld, at hjemmet må oppløses og familiens medlemmer splittes, at hans innbo, hans lille gårdsbruk, hans motorbåt, hans fiskeredskap m. v. blir solgt enten til dekning av de nødvendige utgifter til familiens livsopphold, eller fordi det under mannens fravær ikke er mulig for kona å skaffe penger til betaling av renter og avdrag på pantelån. Samtidig er det da omvendt så at det finnes ikke bedre middel til å holde fangens mot oppe under straffetiden og ikke bedre grunnlag for oppbygning av den løslattes framtid enn at han ved utgangen av fengslet kan gå til et hjem som er holdt sammen under hans fravær, og ha i behold den eiendom, de arbeidsredskap o. s. v. som er hans viktigste midler til framtidig erverv.

Fangebehandlingens oppgave går langt ut over fengselsoppholdet. Den har sitt viktigste formål i tiden etter løslatelsen. Og det både således at fangen i fengslet gis den moralske ryggrad som han trenger for å holde seg på rett vei etter løslatelsen, og således at fengslet så vidt mulig hjelper ham til å gjøre hans økonomiske og sosiale grunnlag så godt som mulig. Dette er i begge stykker allerede anerkjent som statsoppgaver. Og da jeg i det foregående har pekt på at i begge henseender spiller forsorgen for fangens familie under hans fengselsopphold en meget vesentlig rolle, blir også denne familieforsorg likefram en statsoppgave.

I Norge har det lenge vært erkjent at det i mange tilfelle må gjøres noe i dette stykke utover den hjelp som forsorgsvesenet (fattigvesenet) selvfølgelig plikter å yte fangers fa-

milier på samme måte som andre trengende. Det må ytes hjelp ikke bare økonomisk, men også i form av råd og støtte på annen måte. I mange år har derfor våre verneforeninger sett det som en av sine oppgaver å ta seg av fangers familier, ikke bare etter løslatelsen, men også under fengselsoppholdet. Og Staten yter foreningene betydelig understøttelse bl. a. for nettop å ta seg av familieforsorgen. Videre har det i lange tider vært så at fangene kan sende hjem en viss del av de arbeidspenger som de tjener i fengslet. Og i landsfengslene kan direktørene i visse tilfelle skyte litt til når fanger sender penger hjem. Disse fengsler har nemlig et »arbeidspengefond«, som er dannet bl. a. av rentene av de arbeidspenger som alle fengslets fanger har tjent i årets løp. Når direktøren vet at en fanges familie sitter meget vanskelig i det, kan han la dette fond yte tilskudd i tilfelle hvor fangen har svært lite å sende.

Men verneforeningenes midler er sterkt begrenset. Og det som fangene og »arbeidspengefondet« kan sende hjem, rekker jo ikke langt.

Når det spørres hvilke regler bør stilles opp for Statens hjelp til fangers familier, må en ha for øye at det jo er også andre familier enn fangenes som sitter økonomisk vanskelig i det. Særlig under små og gjennomsløste forhold med megen fattigdom vil en kunne oppleve at det vekker bitterhet hos ustraffede folk at fangers familier får hjelp. »Her sliter vi som ikke har gjort noe galt, meget hårdt for det daglige utkomme. Og så skal forbryterens familie tas under armene og hjelpes på forskjellig vis!« Jeg kjenner eksempel på sådan tankegang innenfor et fattig miljø. Men en kan heldigvis regne med at sådant syn på spørsmålet om hjelp til fangers familier ikke er det vanlige. Iallfall gjør verneforeningene den erfaring at familieforsorgen er den gren av deres virksomhet som lettest får almenhetens støtte.

Men selv om det er så at menneskene i alminnelighet ikke ser skjevt til den hjelp som ytes fangers familier, mens

mannen er i fengslet, så betyr dog muligheten av at sådan hjelp kan vekke misunnelse og bitterhet, så meget at det er god grunn til å gå fram med varsomhet og våken kritikk i forsorgen for fangers familier. Det ville selvsagt være et stort feilgrep å gi familieforsorgen i alminnelighet et sådant omfang at det i kretser som lever under særlig vanskelige økonomiske kår, skulle danne seg den oppfatning at det likefram ville være fordelaktig for kone og barn om mannen satt i fengsel.

Det gjelder her som i så mange andre forhold å individualisere, å bygge hjelpens art og omfang på en undersøkelse av forholdene i det enkelte tilfelle.

Spørsmålet blir da nå i hvilke former Staten skal ta seg av familieforsorgen.

En kan svare at saken kan ordnes ved å gi fangene ikke bare arbeidspenger, men likefram lønn for deres arbeid i fengslet. De skulle da fra fengslet kunne gi sine familier en hjelp av betydning. Men etter min mening fører denne ordning ikke fram. Systemet med lønn i fengslet forutsetter at fangene av sin lønn betaler for kost, klær, losji m. v. Da alle fangene i disse stykker behandles likt, måtte denne betaling være ganske den samme for alle fanger. Lønnen kunne derimot ikke bli den samme for alle. Den måtte fastsettes etter vanlige lønnsregler og således stå i forhold til fangens arbeidsytelse. Men ved bedømmelsen av arbeidsytelsen er — iallfall etter norske forhold — to ting å merke: det store flertall av fangene er tyver. De aller fleste av dem preges av en ustadighet, holdningsløshet, mangel på viljekraft og i det hele av en karakterløshet som gjør at vi sjelden får inn i fengslene en tyv som er fagkert mann. Dette betyr at de fleste tyvene, hvilket atter vil si flertallet av fangene, stort sett yter lite og mindre verdifullt arbeid. Følgen er at den lønn som fengslet forsvarlig kunne gi disse mange fanger, ville bli meget beskjeden. En må kunne gå ut fra at den i disse tilfeller ikke ville gi fangen nevneverdig overskudd ut over det beløp som fengslet måtte

holde tilbake til dekning av sine utgifter på fangen. Mangan gang ville det nok ikke bli dekning engang. I slike tilfelle ville en ikke oppnå mere enn en nå oppnår gjennom arbeidspengene, d. v. s. at fangen fremdeles ikke ville kunne gi sin familie hjelp av betydning. Så er det andre fanger — mest utenfor tyvenes store skare — som nok er dyktige arbeidere, men i fag som fengslet ikke kan skaffe dem. De må følgelig settes til arbeid som de ikke er kyndige i, hvorav atter følger at deres lønn blir meget beskjeden. Men så er det et mindre antall fanger som virkelig er dyktige i arbeidsgrener som drives i fengslet. Disse forholdsvise fåtallige fanger ville da få en lønn som må forutsettes å gi et så stort overskudd at de virkelig kunne yte sine familier en jevn understøttelse. Men her kommer et annet forhold inn. Det må nemlig ikke glemmes at et meget stort antall fanger, sikkert et flertall av dem, slett ikke har forsørgelsesbyrde. Dette ville da lede til at visse fanger ville komme til å legge seg opp mange flere penger enn rimelig er. Resultatet ville da til slutt bli at det bare ble et mindre antall fanger som både ville få et tilstrekkelig stort overskudd, og som også ville ha bruk for dette til familieforsorg. Heri ligger, mener jeg, at en lønnsordning må forutsettes ikke å kunne fremme forsorgen for fangers familier i mere enn et mindre antall av de tilfelle hvor den trenges.

Det blir da nødvendig å søke spørsmålet løst på annen måte.

Verneforeningene tar seg av ikke bare loslatte fanger og tvangsarbeidere, men også av dem som har fått betinget dom eller betingelsesvis er fritatt for tiltale. De har derfor et så stort og forskjelligartet klientel at en ikke kan vente at de ved siden sin øvrige virksomhet skal kunne ta seg av de dømtes familier, mens de selv er i fengsel, på en så effektiv måte som vi her forutsetter. Følgelig kan staten ikke få familieforsorgen gjennomført i den utstrekning som oppgavens store betydning krever, uten at den setter

fengslene selv i stand til å ta seg av også denne oppgave. Men selvfølgelig må fengslene ha hjelp av verneforeningene til å undersøke forholdene i hjemmet. Og foreningene må føre det tilsyn med familiene som måtte være nødvendig, og stå dem bi med råd og veiledning av forskjellig slags.

Når ledelsen av familieforsorgen overtas av fengslet, vil hjelpen kunne settes inn i de tilfelle hvor den er mest påkrevd. Fengslet vil nemlig gjennom direktorens og andre tjenestemenns samtaler med fangene og meget ofte med deres pårørende, gjennom fangenes brevveksling med familien og gjennom de opplysninger som fengslet forøvrig sitter inne med, ha fått et inntrykk av hvor det er særlig grunn til å hjelpe fangenes familier, og til å sette i gang de nærmere undersøkelser som saken måtte kreve. Det er nettopp når fengslet har ledelsen her, at familieforsorgen kan individualiseres, settes inn i de rette tilfelle og samtidig også begrenses til disse tilfelle. Og til dette kommer en annen meget stor fordel ved denne ordning: det har en særdeles heldig innflytelse på fangens sinnstilstand og på hans innstilling både overfor fengslet og overfor samfunnet at hjelpen ytes familien av fengslet selv, d. v. s. at den samme institusjon som har med ham å gjøre, også tar seg av dem som er avhengig av ham. Det gir ham den store tilfredsstillelse at han kan øve en viss innflytelse på hjelpen til familien. Han får et visst inntrykk av at han selv hjelper dem som han gjennom sin forbrytelse har bragt i meget vanskelig eller endog nødlidende stilling, et forhold av meget stor psykologisk betydning for fangens forhold både i fengslet og etter løslatelsen. Jeg har rik erfaring for hva det betyr for fangen at fengslet yter hans familie den beskjedne hjelp som dets »arbeidspengefond« tillater.

Sådan ordning av familieforsorgen gjør det iallfall ved de større fengsler helt nødvendig at fengslet har en særskilt tjenestemann til å ta seg av fangeforsorgen, derunder familieforsorgen, en »forsorgssekretær« eller hva en ellers vil kalle ham. Videre bør fangenes arbeidspenger være så

store at iallfall fanger med noe lengere straffetid i noen grad kan bruke dem til hjelp for familien. Og endelig må fengslet ha en særskilt konto, som fengslets direktør kan bruke til hjelp for fangers familier. Kontoens størrelse blir selvsagt avhengig av fengslets størrelse og fangebeleggets art. For det sier seg selv at fengslets hjelp forutsetter straffer av en viss lengde. Det vil være uoverkommelig og heller ikke påkrevd å yte hjelp ved ganske korte straff-avsoninger

---